

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA ASOSAN ASOSIY VOSITALARNI TAHLIL ETISHDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR

Azzamova Dinora Xolmumin qizi

dinora.azzamova.96@bk.ru +99899-305-05-96 TDIU, "Buxgalteriya hisobi" kafedrası o'qituvchisi

Asosiy vositalar har qanday tashkilotning eng muhim ishlab chiqarish omillaridan biridir. Asosiy vositalarni hisobga olish, ularning holati va samarali foydalanish yakuniy natijalarga bevosita ta'sir qiladi. Tashkilotning asosiy fondlari va ishlab chiqarish quvvatlaridan oqilona foydalanish texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilashga, mahsulot va xizmatlar tannarxini pasaytirishga yordam beradi, bu esa pirovardida tashkilotning foydasini oshiradi. Asosiy vositalar har qanday tashkilotning ishlab chiqarish faoliyatining asosi bo'lib, uning texnik va texnologik darajasini, mahsulot assortimentini, sifatini va miqdorini belgilaydi.

Asosiy vositalardan foydalanishni tavsiflovchi ko'rsatkichlar qatoriga, xususan, quyidagilarni kiritish mumkin: asosiy vositalarning mavjudligi to'g'risidagi ma'lumotlar ularni o'z mulkiga yoki ijaraga bo'lingan holda; faol va foydalanilmagan; asosiy vositalar guruhlari bo'yicha ish vaqti va to'xtab qolgan vaqtlar to'g'risidagi ma'lumotlar; asosiy fondlar kontekstida ishlab chiqarish to'g'risidagi ma'lumotlar va boshqalar.

Buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlarining asosiy ahamiyatlaridan biri - bu asosiy vositalarni hisobga olishdir. Jahonda tan olingan xalqaro standartlarga milliy iqtisodiyotimizni moslashtirish uchun moliyaviy hisobotlarni taqdim etish va uning tarkibiy elementlari to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etishda yangicha yondashuvlarni izlash lozim. Shu sababdan, asosiy vositalarni tan olish va hisobga olishni buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarga (BHXS) muvofiqlashtirish zarur.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, buxgalteriya hisobini xalqaro standartlaridan bevosita foydalanish orqali milliy buxgalteriya hisobi va hisobot tizimini yaratish zarur. "O'zbekistan Respublikasi Prezidenti 2020-yil 24-fevral kuni «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-4611 Farmoni imzoladi, unga ko'ra, 2021-yildan boshlab sug'urta tashkilotlari, tijorat banklari, aksiyadorlik jamiyatlari va yirik soliq to'lovchilarga tegishli yuridik shaxslar MHXS bo'yicha buxgalteriya hisobi va hisobotlarni yuritishlari belgilab qo'yildi. Shunga ko'ra, ular 2021-yildan boshlab yil yakunlari bo'yicha xalqaro standartlarga muvofiq moliyaviy hisobotlarni shakllantirishlari talab etiladi"²³.

Hisob va hisobotlarni MHXS asosida tayyorlash tashqi foydalanuvchilar 'baholash va taqqoslash imkonini beradi. Hozirgi kunda iqtisodiy amaliyotda "Asosiy vosita" atamasi bilan "Asosiy fondlar" va "Asosiy kapital" kabi tushunchalar bir xil ma'noni anglatmoqda.

Rossiyaning iqtisodchi olimlaridan bo'lmish D.A.Yendovskiy va K.N.Mokshinalarning fikriga ko'ra, "Asosiy vosita obyekti bir paytning o'zida ham asosiy

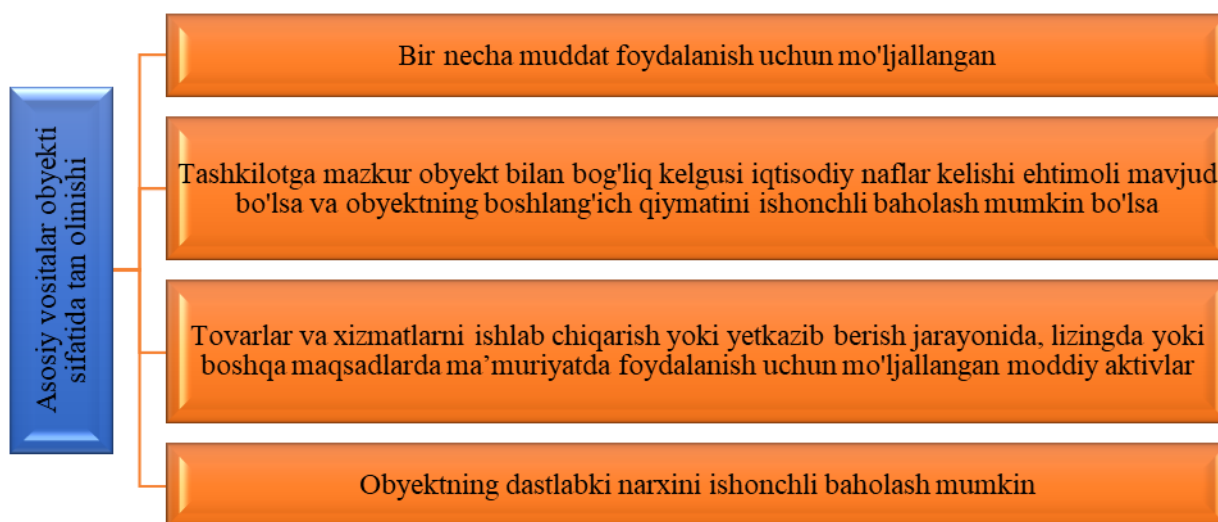
²³ Z.B.Suyunova "16-son BHXS "asosiy vositalar" va 5-son BHMS "asosiy vositalar"ning qiyosiy tahlili" Moliya jurnali T.:1/2023 55-b.

vosita, ham aktiv, ham umuman noaktiv sifatida tan olinishi mumkin”²⁴.

Xorijiy olimlardan V.P.Astaxov²⁵ asosiy vositalar bo‘yicha qilgan ilmiy ishlari xulosasi bo‘yicha quyidagi ta’rifni keltirib o‘tgan: Asosiy vositalar - mahsulot ishlab chiqarishda, ishlarni bajarishda yoki xizmatlarni ko‘rsatishda yoki tashkilotni boshqarishda 12 oydan ortiq muddatga yoki 12 oydan ortiq bo‘lsa, oddiy operatsion siklga rahbarlik qilishda mehnat vositasi sifatida foydalaniladigan moddiy boyliklar to‘plami. M.Meskon va boshqalarning tushunchalariga ko‘ra: Asosiy vositalar - ishlab chiqarishda uzoq vaqt qatnashadigan va o‘z qiymatini asta-sekin korxonaga mahsulotiga o‘tkazadigan mehnat vositalari (binolar, inshootlar, uskunalar va boshqalar). B.A.Raizbergning asosiy vositalar bo‘yicha xulosasi quyidagicha: Asosiy vositalar ishlab chiqarishda ko‘p sikllar davomida ishtirok etadigan va uzoq muddatli amortizatsiya davriga ega bo‘lgan mustahkam ishlab chiqarish vositalaridir.

Boshlang‘ich qiymatini shakllantirish - sotib olish narxidan, shu jumladan, importbojlari va qaytarib berilmaydigan sotib olish soliqlaridan, savdo chegirmalari va imtiyozlaridan tashqari; aktivni belgilangan joyga yetkazib berish va uni ish holatiga keltirish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan barcha xarajatlar va asosiy vositalarni demontaj qilish va olib tashlash va egallab turgan uchastkasini tiklash xarajatlarning dastlabki taxminiy bahosidir.

1-rasm. 16-son BHXS Asosiy vositalar obyektini sifatida tan olinish mezonlari.²⁶

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarida asosiy vositalarni tan olishdan keyingi baholash quyidagicha bo‘ladi:

1. Aktiv sifatida tan olinganidan so‘ng, asosiy vosita obyektini jamg‘arilgan eskirish va qadrsizlanishdan jamg‘arilgan zararlar chegirilgan holda boshlang‘ich qiymat bo‘yicha hisobga olinishi lozim.
2. Aktiv sifatida tan olinganidan so‘ng, haqqoniy qiymati ishonchli tarzda

²⁴ Z.B.Suyunova “16-son BHXS “asosiy vositalar” va 5-son BHMS “asosiy vositalar”ning qiyosiy tahlili” Moliya jurnali T.:1/2023 55-b.

²⁵ <https://soap-sale.ru/uz/proizvodstvo/effektivnost-ispolzovaniya-osnovnyh-sredstv-2---referat-pokazateli/>

²⁶ Muallif tomonidan tuzilgan.

baholanishi mumkin bo'lgan asosiy vosita obykti keyingi jamg'arilgan eskirish va qadrsizlanishdan keyingi jamg'arilgan zararlarni chegirgan holda, qayta baholash sanasidagi haqqoniy qiymatni aks ettiradigan qayta baholangan qiymatda hisobga olinishi lozim. Hisobot davri oxirida balans qiymatini uning haqqoniy qiymatidan muhim farqlanmasligi uchun qayta baholash yetarli darajada muntazam amalga oshirilishi lozim.